

„De hol vannak a katonák?” És hol van ma már a *Vörös-köröszt*, a *Jancsika* és *Vajas-part*? Van tehát igazsága annak az olvasónak is, aki esetleg nem helyesli, hogy az itteni történetek helyszíneit, szereplőit a saját nevükön idézzük meg. Így viszont marad valami azonosítható nyoma a kornak is, hisz akinek a nevét, miként az ukrainai hómezőkbe 1943 februárjában beletaposott magyar katonákét, nem írják le, tájait nem festik meg, nem szól róluk történet – családtagjaik elmúltával maguk is úgy enyésznek el, mintha nem is lettek volna.

BÉKÉSI IMRE *Arcok a gyerekkorból*

BÉKÉSI IMRE

Arcok a gyerekkorból

Emlékképek

B&T

nemigen törött. Ezek hallomásbeli ismeretében *rácoknak* még el tudtuk fogadni magunkat; de *srácoknak*?

*

Gyerekes játékaink koreográfiáját később átírta a háború. Még a nyáron katonák és közmunkára kirendelt környékbeli asszonyok, munkára fogható nagyobb fiúk a *Jancsika* ösvényeit lövészárkokkal szabdalták szét. Az árkok nedves-hús elágazásaiban egy-egy sikeres pofon vagy óvatos fejbekölintés után következmények nélkül el lehetett tűnni. A hosszú nyári délutánokon egyedül az éhség parancsolt haza bennünket a mély járatokból.

Negyvennégy ősztől aztán, hogy az idegen katonák, a *ruszkik* közti mozgás lehetőségeit kiismertük, óvatosan ismét birtokba vettük a *Jancsikát*. Ez viszolyogtatóan izgalmas volt, hiszen a még enyhe november elején nyers deszkákból hevenyészve összeütött ládákban friss halottaikat a városon átvonuló szovjet csapatok földdel alig letakarva ezekbe a lövészárkokba süllyesztették le, majd néhány nap után kiásták, hogy a nagytemplom előtt ásott sírgödrökbe vigyék át őket. A bekerített parcella téglái, kövei az évtizedek során hozzáöregedtek az évezredes templomhoz s a tövében álldogáló Szentháromság szoborhoz, de a kis parcella mégiscsak temető volt.

Guci

Az osztályfénykép már eredetileg is sötét tónusú volt, esős időben készülhetett valamikor 1943 tavaszán, s az idő évek múltán még több fényt kivont belőle, meg aztán el is kallódott az évek alatt. Ami – vagy pontosabban aki – miatt e kép megmaradt bennem, egy kedves, derűs, szinte világítóan világos fiúalak a Gaál bácsi előtt vonalban álló sor közepén: *Guci*, a kislányosan szép arcú, szőke, kék szemű Bagó Soós Gergely. Beceneve nemcsak az iskolába, hanem a Vajas-partra is átjött: Guci is ki-kijött – kien-

gedték néha – közénk játszani, barangolni a Vörös-körösz mellé a Vajas-partra.

Negyvennégy augusztusában is velünk együtt álmélkodott a malom tetején készülődő látványon. Katonák bontották föl egy részen a cserepet, s hamarosan egy légelhárító géppuska csövét próbálgatták az ég felé beállítani. Mi a szőlőtőkék tövéből figyeltük mindezt, föl-föl-egyenese, hogy jobban lássunk. Csaknem megfedkezünk róla, hogy ide, a Vajas kanyarulatának magas, belső partján, a sűrű hangasövény védelmében fekvő szőlőskertbe voltaképpen dézsmálni jöttünk.

Lopakodtunk, kúsztunk-másztunk a tökéek között, lég-távolságban mintegy száz méterre voltunk a malomtól, s amikor az ide-oda forgatott géppuska irányzékában megláttak bennünket a katonák, jóváhagyólag integettek nekünk. Helyzetünkből láthatták, hogy aligha a tulajdonos engedélyével tartózkodunk a szőlőben.

Guci anyukája, akitől a fia a színeit és a vonásait örökölte, többnyire úgy intézte, hogy inkább a malom területén játsszunk. Igaz, ott bent nem annyira utcabeli, Vajas-parti gyerekként, hanem mint osztálytárs voltam tagja annak a 4-5 fős kis csapatnak, amelyet szemmel tartva, de korlátozás nélkül engedtek játszani az udvarokon, a raktárakban vagy a gépházban. Remek dolog volt a raktárban a morzsolt kukorica halmaira-hegyeire fölkapaszkodni, majd zúdulni lefelé. A gépházban a főgépész, Kántor bácsi már nem engedett bennünket szabadon kószálni. Így a fűtőt, aki a kazán nyílásába hosszú nyelű lapáttal dobálta a darabos szenet, csak messzebről figyelhattuk, s a fűtéskeletkező kátrány medencéjéhez sem mehettünk közelebb. A fürdőbe viszont, jóllehet bőven elbuggyanhattunk volna a mintegy másfél méter mély vízben, nyáridőben többször is bementünk egy kicsit úszkálni. A mintegy 2 x 3 méteres betonmedencében nap közben teljesen tiszta volt a langyos víz, esténként ebben fürödtek le a malom munkásai, külön helyiségben lévő ugyanolyan medencében a nők.

A meleg vízzel a malom jóvoltából egyébként nemcsak itt találkoztunk, hanem a csőben is. Az elhasznált meleg vizet ugyanis mintegy 50 méter hosszú, 80-as átmérőjű betongyűrűkből összerakott csövön a Vajas partjáig vezették ki a malomból. A cső szája esőre forduló időben természetes tartózkodási helyünk volt, ott kuporogtunk egymással szemben hatan-nyolcan, föltámasztott meztelen talpunk alatt folydogált a meleg víz. Ez később, amikor rákaptunk a pecázásra, külön szerepet kapott azaz, hogy – felismertük – keszegek rajait csábította oda. Esténként a lábunkat mi, akik közel laktunk, ugyancsak a csőben mostuk meg. Ezt nem lehetett, nem is akartuk megúszni. Egész nap mezítláb voltunk, így sötétedéskor, mielőtt végképp behúzódunk volna vacsorázni s feküdni, fogtunk egy rongyot, egy ilyen célra felvágott régi lepedőt, kinőtt inget, kiszolgált egyéb ruhadarabot lábtörlőnek, s leballagtunk a csőhöz lábat mosni. Hazafelé tartva idegen volt lábunknak a *szandár* vagy a *dorkó*, s másnap reggel meztelen talpunkhoz barátságosan simult a letaposott föld.

*

A malomban Guci barátsága révén szinte magát a munkát ismertem meg, s egy súlyos esemény kapcsán az emberi élet egyik kemény vonatkozása is fölillant előttem. Még a hozzánk is elérkező front előtt, negyvenháromban vagy negyvennégyben meghalt Guci fiatal édesapja. Nem értettük a dolgot. „Nem akart élni.” – hallottam később a szomszédok vélekedését. „Nem akarta megvárni az oroszokat.” Úgyis elvesz mindent az új hatalom. Pedig ez a malom nem egy nagybirtok előrelátó átalakításából lett, hanem – s ez Magyarországon ismerős felemelkedés-történet – középparaszti ősök szívós munkájából s elkeseredett takarékoskodásából. A temetésen, mint egy Móricz-regényben, az egyetlen bandába verődött összes kalocsai cigányzenész húzta, hogy „*Lehullott a rezgőnyárfa ezüstszerű levele.*”

Guci maradt közülünk elsőként apa nélkül. Próbáltam megérteni, hogy ez mit jelent. Nem sejtettem, hogy egy

katonai postai nyomtatványra, amelyen a hadsereg értesíti szűkszavúan a feleségeket férjük elestéről vagy *eltűnéséről*, hamarosan az én apám neve is rákerül.

Dolfi

Vajas-parti gyerekvilágunk peremén zavarba ejtő figuraként volt jelen Dolfi, a kanász. Az apja vagy valamilyik felnőtt családtagja helyett dolgozott. Több joggal volt jelen a Vajas-parton, mint mi, hiszen ő tavasztól őszig, míg mi jobbára csak nyáron, az iskolaszünetben tanýáztunk ott. Ő mindennap, így vasárnap is terelgette a *csürhét*; vasárnaponként mi diákmisére mentünk reggel, utána örsi (előbb *farkaskölyök*, később *úttörő*) foglalkozásra. Délután futballmeccs volt, mozi, családi rokonlátogatás. Őt mindig kint láttuk, reggeltől estig a Vajas-part távolabbi, vízjárta lapos, homokos részén, amelyen a *kimiskárolt* malacok hatalmas gödröket túrtak. Mi egy véletlen ötletre gyakran lábra kaptunk, s a mezítlábas, félmeztelen sereg kígyóvonalban már poroszkált is a közeli Vásártérre, vagy meg-megiramodva az öt kilométerre lévő Duna-part felé.

Dolfi nem barátkozott velünk, pedig nem sokkal volt idősebb, mint a bandában vezéri szerepet játszó Fáni vagy Stuki; annak ellenére sem akart ismerni bennünket, hogy pontosan tudta, csürhéjének melyik sertése melyikünk kapuján jön ki reggel, vagy szalad befelé este a moslák reményében.

A bennünk működő nyájszellem nehezen tűrte Dolfi elkülönülését, önállóságát, magabiztosságát, azt, hogy hivatalát annyira komolyan vette. A helyében mi szívesen megugrasztottuk volna a csürhét, feldühítettük volna a *kiherélt* kandisznókat, versenyt futottunk volna a futásra mindig kész választási malacokkal.

Egyszer majdnem sikerült a kegyeibe férköznünk. Egy nyár eleji délután óriási eső zúdult le a Vajas-partra, dörgött, csattogott, villámlott. Dolfinak annyit sikerült elérnie, hogy a csürhét a szokásos irányba, hazafelé fordította; amint azonban az állatok ijedtükben nekiiramodtak, nem tudott lépést tartani velük. Mikor ezt láttuk, kiugrottunk a malomnak a Vajasra kivezető betoncsövéből, ahova a hirtelen jött eső elől még időben behúzódtunk, s besoroltunk a fejvesztve menekülő disznók közé.

Közülünk ki-ki a saját malacát akarta kimenekíteni a pánikból; volt, akinek ez sikerült, nekem – akinek, mivel legközelebb laktunk, leghamarabb kellett volna kiemelnem a miénket – nem; így kénytelen voltam négy-öt utca során együtt rohanni a csürhével a szakadó esőben, égzengés közben, ami viszont legalább elnyomta a házakból kiszaladó asszonyok kiáltozását, akik jórészt szintén hiába szerették volna a nyitott kapujukba beterelni az akkorra már teljesen megvadult jószágokat.

A mintegy két kilométernyi rohanás, ordítózás, visítás után a csürhe maradék része – benne a mi kis választási malacunkkal – beszorult a *Szöllők* egyik kis zsákutcájába, s mivel a zivatar egyre fakuló dörgéssel közben eltávolodott, az állatok is megnyugodtak. Bennünk, félmeztelen kis ördögökben az eső nem sok kárt tett, gatyánk is már száradozott rajtunk, s vártuk, hogy Dolfi odalök nekünk egy *köszönömöt* vagy valami jó szót. Miután azonban látta, hogy a csürhe nyomában loholó asszonyok az egy csapatba tömörült állatok közül kite-relgetik a sajátjukat, és mindenki meglelte a magáét, elfordult tőlünk, s mint akire már nem tartozik a dolog, egy szó nélkül otthagyt bennünket.

Vadak

Abban, ami néhány nappal ezután történt, lehet, hogy csalódottságunknak volt valami szerepe, de semmiképp sem